

Хуртенко О.В. Структурні компоненти та етапи формування іміджу молодого педагога у процесі професійної діяльності / О.В. Хуртенко // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. – 2017. – №36. – С. 351-359. Видавець: Кам'янець-Подільський : "Аксіома".

УДК 37.011.3-057:17.022.1

О.В. Хуртенко

xyrtok@mail.ru

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ МОЛОДОГО ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто важливість формування правильного іміджу молодих педагогів, як одного із провідних компонентів професійної складової компетенцій спеціаліста високої кваліфікації.

Розкрито семантику поняття «імідж», його складові та етапи формування іміджу молодого педагога. А також виділено групи професійно-комунікативних умінь педагога.

Доведено, що проблема іміджу педагога стає актуальною тому, що розвиток об'єкт-суб'єктних відносин в рамках особистісно-орієнтованого виховання сприяє підвищенню ролі тих сторін особистості, які не були раніше цілеспрямовано сформовані.

Виявлено, що створення позитивного іміджу – складна категорія, яка вимагає пошуку оптимальних шляхів його досягнення.

Зроблено висновок, що формувати свій імідж молодому педагогу необхідно значно прискіпливіше, ніж спеціалістам інших професій.

Ключові слова: молодий педагог, імідж молодого педагога, професійні якості, професійні компетенції.

О.В. Хуртенко. Структурные компоненты и этапы формирования имиджа молодого педагога в процессе профессиональной деятельности.

Рассмотрены важность формирования правильного имиджа молодых педагогов, как одного из ведущих компонентов профессиональной составляющей компетенций специалиста высокой квалификации.

Раскрыто семантику понятия «имидж», его составляющие и этапы формирования имиджа молодого педагога. А также выделены группы профессионально-коммуникативных умений педагога.

Доказано, что проблема имиджа педагога становится актуальной потому, что развитие объект-субъектных отношений в рамках личностно-ориентированного воспитания способствует повышению роли тех сторон личности, которые не были ранее целенаправленно сформированы.

Выведено, что создание положительного имиджа - сложная категория, которая требует поиска оптимальных путей его достижения.

Сделан вывод, что формировать свой имидж молодому педагогу необходимо значительно тщательнее, чем специалистам других профессий.

Ключевые слова: молодой педагог, имидж молодого педагога, профессиональные качества, профессиональные компетенции.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Індивідуальний імідж сучасного педагога – одна з малодосліджених форм професійних компетенцій. Це явище цікаве для педагогічної психології насамперед у світлі нових вимог, що ставляться до педагога та вихованця в умовах побудови демократичного громадянського суспільства в незалежній Україні, де на першому плані стоять гуманістичні цінності цивілізації – цінність особистості, її вільного духовного та морального розвитку [5]. В науково-методичній літературі останнім часом з'являється все більша кількість публікацій, присвячених педагогічній та методичній підготовці педагогів, формуванню їх професійної компетентності. У цій статті ми звернемося до питання формування іміджу педагогів, котрі тільки починають свою професійну кар'єру.

У перекладі з англійської «імідж» означає «образ». Можна сказати, що імідж – це образ людини, який складається серед інших людей, штучна імітація або подання зовнішньої форми будь-якого об'єкта, особливо особи [9]. Термін вперше з'явився у 1806 році в словнику Ноя Вебстера. Науковці, які займалися дослідженням цього питання, стверджують, що термін «імідж» має англomовне походження і найбільш часто вживається для визначення того образу, який конструюється, створюється з метою викликати бажані зміни у свідомості та поведінці людей, чинити на них певний соціально-психологічний вплив. З точки зору психології, імідж розглядається як образ, що виникає у психіці людини в процесі сприйняття (перцепції). Імідж являє собою психічний образ, спеціально конструйований, набуває характеру стереотипу і має маніпулятивний вплив на оточуючих. У соціології поняття «імідж» часто розглядається через статусний образ: «Імідж – сукупність уявлень, що склалися в суспільній думці про те, як повинна поводити себе людина у відповідності зі своїм статусом, як повинні співвідноситися між собою права та обов'язки в даному статусі».

А. П. Панфілова, автор книги «Імідж ділової людини», визначає імідж як цілеспрямовано сформований образ, покликаний надати емоційно –

психологічний вплив на кого-небудь з метою популяризації, реклами, формування репутації [06].

Імідж педагога – емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу вчителя у свідомості вихованців, колег, соціального оточення, в масовій свідомості. При формуванні іміджу вчителя реальні якості тісно переплітаються з тими, які приписуються йому оточуючими [3].

У науковій літературі з політичної іміджології (А. Ю. Панасюк, Р.Р. Почепцов, В. М. Шепель та ін.) виділяються наступні складові іміджу: середовищний імідж, габітарний імідж, предметний імідж, вербальний імідж, кінетичний імідж. На нашу думку, усі перераховані види іміджу характерні для педагогічної діяльності [8].

Необхідність у теоретичній моделі для опису формування та функціонування індивідуального іміджу викликана змінами в суспільному та економічному житті. Гостра зацікавленість проблемами іміджу в політиці, торгівлі, рекламному бізнесі, в організації мас-медіа, в мистецтві, педагогіці, психології, в практичному управлінні – ось далеко не повний перелік очевидних доказів того, що актуальність іміджології з кожним роком зростає. У незалежній Україні формується інформаційний простір, де роль іміджу для досягнення особистістю професійного успіху стає все помітнішою, інколи – незамінною.

Водночас, на сьогодні функції іміджу, його складові компоненти, умови та фактори формування, а також концептуальний механізм такого способу впливу на стан і поведінку людей досить добре вивчені і продовжують активно вивчатися в суміжних областях науки. Імідж – це не що інше, як цілеспрямовано сформований психічний образ-уявлення, а проблеми образу і уявлень як одного з структурних компонентів свідомості вивчені в психології, особливо в таких її напрямках як психологія сприйняття, психологія соціального пізнання, психологія відносин. Роботи В. Зінченко, Д. Левіна, Н. Мясіщева, Т. Шибутани, А. Ядова та ін., що відобразили розвиток зарубіжної та вітчизняної наукової думки в галузі

соціальної регуляції поведінки, були фактично провісниками до розгляду іміджу як зовнішньої детермінанти поведінки людей [1].

Проблема іміджу педагога стає актуальною тому, що розвиток об'єкт-суб'єктних відносин в рамках особистісно-орієнтованого виховання сприяє підвищенню ролі тих сторін особистості, які не були раніше цілеспрямовано сформовані. Встановлення гармонійних відносин людини до навколишньої дійсності (природи, культури, соціуму), неможливе без повноцінного використання всіх якостей особистості, засобів і прийомів, які призводять до реалізації на практиці відомого чеховського висловлювання про те, що «В людині все повинно бути прекрасно.».

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури показав недостатню розробленість педагогічної іміджології як нової галузі знання. Незважаючи на те, що основоположник іміджології В. М. Шепель підкреслює необхідність формування іміджу вчителя, ґрунтовних робіт, присвячених специфіці іміджу молодого педагога, його функцій, структурі, на сьогодні недостатньо.

Актуальність дослідження визначається ще й загостренням протиріччя між ступенем теоретичної дослідженості механізмів формування та розвитку позитивного індивідуального іміджу молодого педагога і практичною значимістю його реалізації; необхідністю гуманізації відносин в діаді «вчитель-учень» та недостатнім ступенем підготовленості педагога-початківця до використання поліфункціональних можливостей індивідуального іміджу для досягнення цього завдання.

Мета – розглянути структуру іміджу молодого педагога.

Виклад основного матеріалу. Тривалий час педагог розглядався в якості засобу вирішення виникаючих освітніх завдань. Вважалося, що його професійний успіх визначає сума знань та умінь школярів. Проблема індивідуального іміджу як відображення внутрішньої культури особистості в педагогічній науці спеціально не розглядалася. Діяв зовнішній фактор – імідж професії, який, як передбачалося, повинен створюватися державою.

Сьогодні роль індивідуального іміджу як презентації та підтвердження унікальності суб'єкта забезпечує не тільки професійну ідентифікацію і саморозвиток особистості, але і, визначаючи становлення культури педагогічної діяльності вчителя, стає однією з актуальних проблем. Однак у практиці педагогічної підготовки індивідуальний імідж або розглядається поза контекстом інших професійних і особистісних якостей вчителя, або не співвідноситься з педагогічною технікою, технологією, або виключається з культури педагогічної діяльності як її компонент.

В результаті аналізу науково-методичної літератури, нами було виявлено наступні складові іміджу:

1. Образ – те, що виникає з приходом людини і залишається, коли людина йде.
2. Зовнішній аспект: манери, хода, жести, міміка, одяг, зачіска.
3. Внутрішній аспект: інтелект, помисли, ерудиція, духовність, інтереси.
4. Процесуальний аспект: темперамент, темп, пластичність, діяльність, емоції.
5. Ядро іміджу (позиції, установки, легенда) – має відповідати психології переможця, яка складається з високої самооцінки, оптимізму, віри в добро, вміння відчувати та співпереживати подіям, уміння змінюватися, сприймати нове.

В результаті анкетування шкільних вчителів і учнів, яким запропонували проранжувати 58 якостей вчителів, дослідники (Шепель В. М.) [8] виявили, що на першому місці у школярів знаходиться така якість, як любов до дітей, а у вчителів дана якість тільки на 28 місці.

Дослідження Петрової Е. А. [7], проведені у московських школах в 90-х роках, показали, що п'ятикласники охарактеризували «доброго» вчителя, як миролюбивого, веселого, серйозного, тактичного, відвертого, спокійно, активного, впевненого, практичного, обережного, сміливого, організованого, працьовитого, розумного і приємного.

Дослідження, проведене Щербаковою Т.Н. у студентському середовищі в 2010 році показало, що в першу чергу у педагогові, студенти хочуть бачити освічену і ерудовану людину, що знає основи дитячої психології, володіє методикою викладання свого предмета, дотримується норм етики і естетики, поважає особистість дитини, вміє слухати учнів і співпереживати їм, володіє почуттям гумору, має високу культуру мовлення. Найбільш значущими компонентами, що формують імідж педагога, є професійна компетентність та ерудиція, педагогічна рефлексія, вміння ставити та досягати цілей, педагогічне мислення та імпровізація, педагогічне спілкування [9].

У психолого-педагогічній літературі виділяють наступні етапи формування іміджу педагога (О. С. Ковальчук, В. М. Шепель, Є. Б. Перелигіна):

I – вивчення особистісних характеристик, складання «Я-концепції». Основною метою цього етапу є створення ідеальної моделі, образу – предмета процесу створення іміджу.

II – підбір і культивування характеристик, притаманних певному етапу розвитку (зрілості), роду занять, очікуванням колег, співробітників, споживачів. Можна провести ранжування і вибір певних потреб і значущих професійних та особистісних якостей, які індивід здатний розвинути в собі.

III – робота над зовнішнім виглядом (стиль, поведінка, техніка презентації, довільність).

IV – робота над вдосконаленням життєво необхідних якостей: розширення досвіду взаємодії, оволодіння педагогічною технікою, технологіями самопрезентації.

Педагог виступає в навчальному процесі не лише як організатор пізнавальної, навчально-виховної та інших видів діяльності учнів, але й як керівник комунікації, оскільки його робота передбачає постійне і тривале спілкування. Можна виділити наступні групи професійно-комунікативних умінь педагога:

- соціально-психологічні вміння - це вміння налаштувати учнів до спілкування, справити позитивне враження (самопрезентація), рефлексувати, адекватно сприймати своєрідність особистості кожного учня, її статусну структуру, прогнозувати розвиток міжособистісних відносин, використовувати психологічні засоби – вербальні і невербальні, механізми комунікативного впливу – навіювання, переконання, ідентифікації і т. д.

- морально-естетичні вміння – це вміння будувати спілкування на гуманній демократичній основі, керуватися принципами і правилами професійної етики, поважати особисту гідність кожного учня, організовувати творчу співпрацю з учнівською групою та окремими учнями, ініціювати сприятливий моральний клімат спілкування.

- естетичні вміння – це здатність гармонізувати внутрішні та зовнішні особистісні прояви, бути артистичним, естетично виразним, залучати підлітків до високої культури комунікації, активізувати їх емоційний тонус і оптимістичне ставлення до життя.

- технологічні уміння – це уміння використовувати навчально-виховні засоби, методи, прийоми, різноманітні форми взаємодії, обирати оптимальний стиль керівництва та спілкуванням, дотримуватися педагогічного такту, органічно поєднувати комунікативну і предметну взаємодію, забезпечувати його виховну ефективність. Показником успішного спілкування педагога з учнями є сприятливий морально-психологічний клімат в класі, навчальній групі, навчальному закладі в цілому. Домогтися успіху у вихованні та навчанні педагог може, тільки якщо він вибудовує ці процеси на особистісній основі, починає спілкування зі встановлення емоційно сприятливих взаємин з учнями.

Н. В. Гузій пропонує розглядати поняття «педагогічного іміджу» як полісемантичну категорію, що характеризує стиль професійно-педагогічної діяльності, манеру спілкування, уміння індивідуалізувати свій образ, надавати йому естетичної виразності. Суспільство висуває вимоги до професійного іміджу педагога, впливає на його зміст. Але із покоління в

покоління незмінними залишаються такі якості ідеального педагога, як любов до дітей, учнів, студентів; високий професіоналізм, доброзичливість, щирість, вміння спілкуватися [7].

Імідж, в будь-якому разі, – результат свідомої роботи. Особливо він стосується ситуації, де він є частиною професійного успіху. Професія педагога потребує створення іміджу і через потреби ринкової економіки. Вже не достатньо бути просто професіоналом. Особистий імідж педагога є важливим доповненням або необхідною умовою його ефективної діяльності.

Саме тому, формувати свій імідж молодому педагогу необхідно значно прискіпливіше, ніж спеціалістам інших професій тому, що саме педагоги формують імідж своїх учнів, та є їх взірцями, бо він для них – еталонна модель. М. А. Добролюбов писав: «Педагогами повинні бути кращі люди суспільства» [2]. Кожен педагог повинен бути яскравою особистістю, бо він повинен зацікавлювати студентів, розвивати інтерес до свого предмету.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, ми коротко розглянули питання формування професійного іміджу молодого педагога. Практична реалізація даного аспекту часто виявляється досить проблемною, оскільки молоді педагоги не завжди мають чітке уявлення про те, який імідж вони хотіли б створити, як це правильно зробити і чи досягнуть вони очікуваного результату. Виявлено, що створення позитивного іміджу – складна категорія, яка вимагає пошуку оптимальних шляхів його досягнення.

Список використаних літературних джерел

1. Бушуева Т.Н. Формирование имиджа спортивного тренера как фактора результативности соревновательной деятельности / Т.Н. Бушуева, автореферат дисс. по специальности 13.00.04. – Челябинск, 2007.
2. Добролюбов Н. А. Чтобы в воспитании господствовала разумность / Н. А. Добролюбов // Избранные педагогические высказывания . – М., 1936

3. Зінченко В. Імідж учителя, або психологія одягу / В. Зінченко // Відкритий урок: Розробки. Технології. Досвід. – 2008. – № 4. – С. 85–86.
4. Калюжный А.А. Психология формирования имиджа учителя / А.А. Калюжный. — М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. — 222 с.
5. Кононенко А. А. Психологические составляющие индивидуального имиджа современного педагога : дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / А. А. Кононенко ; Одесский национальный ун-т им. И.И.Мечникова. - О., 2002. - 198 с.
6. Панфилова А. П. Имидж делового человека / А. П. Панфилова. – СПб. : ИВЭСЭП, Знание, 2007. – 490 с.
7. Петрова Е.А. Имиджелогия: современное состояние и перспективы развития в России // Имиджелогия: современное состояние и перспективы развития: материалы Первого международного симпозиума «ИМИДЖЕЛОГИЯ – 2003» / под ред. Е.А. Петровой. М., 2003. С. 27–31.
8. Шепель В. М. Имиджелогия: секреты личного обаяния / В. М. Шепель. – Москва: Народное образование, 2002. – 322 с.
9. Щербакова Т. Н. Профессиональный имидж современного учителя иностранного языка / Т. Н. Щербакова. // Теория и практика образования в современном мире: материалы II междунар. науч. конф.. – 2012. – С. 200–203.

Транслітераційний переклад списку використаних джерел

1. Bushueva T.N. Formy`rovany`e y`my`dzha sporty`vnogo trenera kak faktora rezul`taty`vnosty` sorevnovatel`noj deyatel`nosty` / T.N. Bushueva, avtoreferat dy`ss. po specy`al`nosty` 13.00.04. – Chelyaby`nsk, 2007.
2. Dobrolyubov N. A. Chtoby v vospy`tany`y` gospodstvovala razumnost` / N. A. Dobrolyubov // Y`zbrannyye pedagogy`chesky`e vyskazyvany`ya . – М., 1936

3. Zinchenko V. Imidzh uchytelya, abo psixologiya odyagu / V. Zinchenko // Vidkrytyj urok: Rozrobky. Teknologiyi. Dosvid. – 2008. – # 4. – S. 85–86.
4. Kalyuzhnyi A.A. Psixologiya formyrovannya ymydzh uchytelya / A.A. Kalyuzhnyi. — M. : Gumanytar. yzd. centr VLADOS, 2004. — 222 s.
5. Kononenko A. A. Psixologicheskye sostavlyayushhye yndyvydual'nogo ymydzh sovremennogo pedagoga : dy's... kand. psyxol. nauk: 19.00.07 / A. A. Kononenko ; Odesskyj nacyonal'nyj un-t y'm. Y.Y.Mechnykova. - O., 2002. - 198 s.
6. Panfylova A. P. Ymydzh delovogo cheloveka / A. P. Panfylova. – SPb. : YVDSOP, Znany'e, 2007. – 490 s.
7. Petrova E.A. Ymydzhelogy: sovremennoe sostoyaniye y' perspektyvy razvytyya v Rossyy // Ymydzhelogy: sovremennoe sostoyaniye y' perspektyvy razvytyya: materyaly Pervogo mezhdunarodnogo sympozyuma «YMYDZHELOGYYa – 2003» / pod red. E.A. Petrovoj. M., 2003. S. 27–31.
8. Shepel V. M. Ymydzhelogy: sekrety lychnogo obayaniya / V. M. Shepel. – Moskva: Narodnoe obrazovaniye, 2002. – 322 s.
9. Shherbakova T. N. Professyonal'nyj ymydzh sovremennogo uchytelya y'nostrannogo yazyka / T. N. Shherbakova. // Teoryya y' praktyka obrazovaniya v sovremennom my're: materyaly II mezhdunar. nauch. konf.. – 2012. – S. 200–203.

O. Khurtenko Structural components and stages of image formation of a young teacher in the process of professional activities. The importance of forming a right image of young teachers is considered as one of the key components of professional competence regarding a specialist of high qualifications.

The semantics of the term "image" has been revealed, its components and stages of the image formation of a young teacher. There also has been selected a group of professional and communicative skills of a teacher.

It is proved that the problem of image formation of a teacher is relevant due to the development of object-subject relationship within personality-centered education that promotes the role of those aspects of an individual that have not previously been formed purposefully.

It has been researched that the most important components that form the image of a teacher are professional competence and erudition, teaching reflection, the ability to set and achieve goals, pedagogical thinking and improvisation, pedagogical communication.

It has been revealed that creation of a positive image is a complex category that requires finding optimal ways to achieve it. Also it has been found that personal image of a teacher is an important complement or necessary condition for one's effective operation.

It is concluded that a young teacher should shape his/her image much more thoroughly than those of other professions.

Keywords: young teacher, teacher's image, professional quality and professional competence.

Відомості про автора

Хуртенко Оксана Вікторівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри теоретико - методичних основ фізичного виховання Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Oksana Khurtenko, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor

Department of theory and methodology of physical education Mykhailo

Kotsyubynskyi State Pedagogical University of Vinnytsia

Abstract of the article

The problem of the image of a teacher is relevant due to the fact that the development of object-subject relationship within personality-centered education that promotes the role of those aspects of an individual which have not previously been formed purposefully.

Relevance of the research is also defined by aggravation of contradictions between the degree of research of theoretical mechanisms of the formation and the development of a positive personal image of a young teacher and practical significance of its implementation; the need to humanize relations in a dyad "teacher-student" and insufficient degree of a teacher-beginner training to use multifunctional capabilities of an individual image to achieve this task.

Today the role of the individual image as presentation and confirmation of the uniqueness of the subject provides not only professional identification and self development of a personality but also defining the establishment of culture of pedagogical activities of a teacher, is becoming one of the urgent problems.

In consequence of the analysis of the scientific and technical literature, we found the the following components of the image:

1. The image is something that occurs with the arrival of a person and remains when a person goes away.
2. External aspect: manners, gait, gestures, facial expressions, clothing, hairstyle.
3. Internal aspect: intelligence, thoughts, erudition, spirituality and interests.
4. Procedural aspects: temperament, tempo, flexibility, activity and emotions.
5. The kernel of the image (position, settings, legend) - should meet the winner's psychology, that consists of high self-esteem, optimism, faith in the good sense and the ability to empathize with the events, the ability to change, to perceive new things.

In psychological and educational literature there are following stages of the image of a teacher:

I – the study of personal characteristics, formation of "self-concept". The main goal of this phase is to create an ideal model, an image - the subject of the process of creating an image.

II – the selection and cultivation of characteristics inherent to a certain stage of development (maturity), occupation, expectations of colleagues, employees and customers. One can hold ranking and selection of specific needs and significant professional and personal qualities which an individual is able to self-develop.

III – work on the appearance (style, behavior, technology of presentation, arbitrary).

IV – to work to improve essential qualities: expanding interaction experience, mastering teaching techniques, technologies of self-presentation.

The image in any case is the result of conscious work. Especially it concerns situations where it is a part of professional success. The profession of a teacher needs to create an image also due to the needs of the market economy. It is not

enough to be a professional. A teacher's personal image is an important complement or necessary condition for his/her effective operation.